

Panjske končnice

Ljudmila Bokal

milka.bokal@gmail.com

Panjske končnice sodijo v izvirno slovensko ljudsko likovno umetnost. Čebelarški terminološki slovar (ZRC SAZU, 2008) jih razlaga pod geslom

poslikana panjska končnica takole: zlasti pri kranjičih s slikarskim motivom okrašen sprednji, navadno snemljivi leseni del panja z izrezom za žrelo.

V pomenskem opisu so zajeti temeljni pojmi: kranjič, slikarski prizor (motiv) in namen upodobitve. Upodobitev sama ne prinaša koristi, ampak je dopolnitev praktične vloge panja, to je prepoznavanje panjev med seboj. Čebele in čebelarji se namreč lažje znajdejo v skladovnici panjev, če so ti kakor koli zaznamovani.

Strokovnjaki so iskali odgovora na vprašanja, kdaj in kje so se poslikane panjske končnice kot izvirno dopolnilo čebeljakov pojavile. Poslikavanje vsakdanjih

uporabnih predmetov je bilo zagotovo odmev širših umetnostnih slikarskih tokov, ki so segali tudi v nazorni miselni svet podeželskega človeka in se od tod uresničili v njegovem vsakdanjem okolju. Sklepanje, da se je to

zgodilo v dobi baroka, je umestno. Barok je v slikarstvu postavil v ospredje razgibano upodobitev figur, živali, oseb in okraševanje poudaril še z barvno pestrostjo. Tako ni naključje, da je najstarejša

znana panjska končnica iz te dobe iz leta 1758. Prav tako ni naključje, da je prvi znani upodobljeni motiv verski: upodobljena je ljubenska Marija (Ljubno). Tako ostaja prepričljivo, da so se med motivi prej pojavili verski prizori kot slike iz vsakdanjega življenja. Mogoče tudi ni napačna misel, da je bila priljubljenost ženskega lika med njimi privlačnejša kot posebjena podoba strogega Boga sodnika z dolgo brado.

Sicer je mogoče motive na panjskih končnicah razdeliti v dve veliki skupini. Na eni strani so verski in na drugi posvetni motivi. Pri že omenjenih upodobitvah Marije je

Foto: Muzeji radovljiške občine

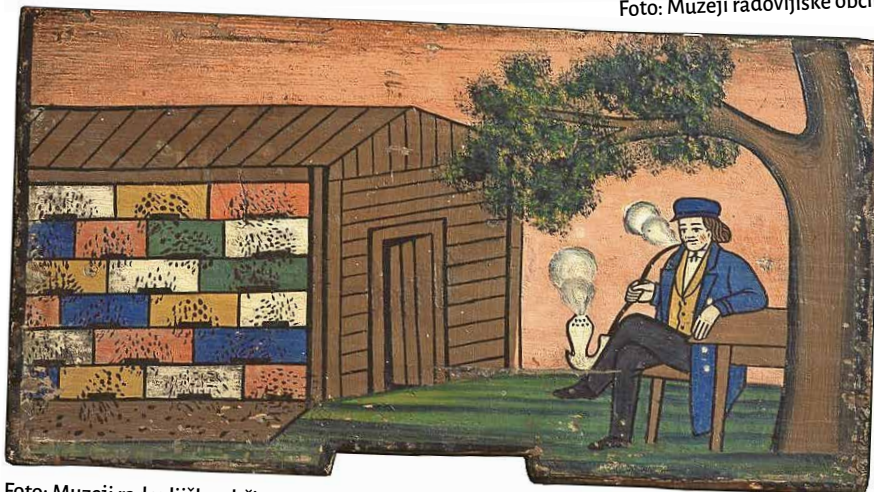

Foto: Muzeji radovljiške občine

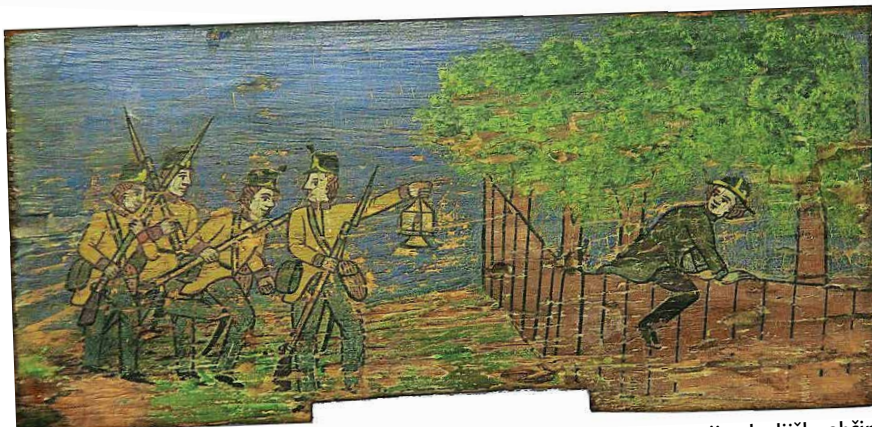

Foto: Muzeji radovljiške občine

Foto: Klara Sajevič

razporeditev slikarskih prvin središčna, Marija je na sredi, v roki drži kraljevsko žezlo, na glavi ima krono, to je Marija Kraljica in Mati, saj pestuje Jezusa. Ob robu se ji pridruži cvetlični motiv, šopek rož v dveh vazah. Med verskimi so na končnicah pogosti tudi svetopisemski prizori, upodobitve sv. Florijana in drugih svetnikov.

Končnice s posvetnimi prizori so prav tako dvojne. Poseben razdelek oblikujejo motivi iz vsakdanjega življenja, ki ne vzbujajo smeha in nimajo šegavega pridatka. Kot taki so vir za raziskovanje načina življenja (Kmetje krotijo hudega bika, Popotnik, Vojaki, Vojaška godba), socialnih razmerij (Kralj Matjaž, ta z napisom celo razkriva ime upodobljene osebe: Kralj Matiaš; Policaja sta ujela potepuha), pojavov novosti v prometu (Vlak), vrsta zabave (Goslač, Kmetje kegljajo).

Tu prehajamo v drugo skupino, v končnice z zabavnimi prizori. Ti kažejo, da so znali naši predniki ob utrudljivem garanju najti tudi sproščene trenutke. Take so končnice, ki smešijo posamezne poklice. Med njimi so pogosto vzeli na piko krojače (Kozel podi krojače, Polž podi krojače, Smešenje krojačev, ki so tako počasni, da jih podi polž). Posmehovalen vtis je skrit v prizorih, v katerih živali prevzemajo človeške lastnosti (Lovčev pogreb, Lisica igra na rog, druge živali plešejo). Znano je število motivov: približno 700 so jih našli strokovnjaki.

Slikanje panjskih končnic na kranjičih pa je smiselno povezovati s splošno razširjenostjo čebelarjenja v preteklih stoletjih. Najprej so se pojavile na Gorenjskem, v 19. stoletju pa na zahodnem Štajerskem, Koroškem in drugod. Ne gre spregledati dejstva, da pojav

poslikanih panjskih končnic sovpada s časom, v katerem je živel Anton Janša (1734–1773). Življenja pač ne gre ločevati v posamezne predalčke, ampak ga je treba gledati celovito.

Tudi panjske končnice imajo svoje besede – sestre. To je čelnica, v narečjih pa se najdejo še druge. Ena od njih je *dolž*, znana iz žirovskega govora. V Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju 1894/95 je razložena prav po domače. To je *sprednja dilca pri panju*. Gotovo se v pestrih slovenskih narečjih kje skriva še kakšen izraz. ◆

Viri:

Stanonik, Marija, 2018: *Čebela na cvetu in v svetu*. Ljubljana: Slovenska matica, str.184–185.

Makarovič, Gorazd, 1970: *Slovenske panjske končnice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.